

OSMANLI'DA KADIN HAREKETLERİ

Osmanlı kadını, Tanzimat öncesi dönemde izole edilmiş durumu Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde yıkarak seslerini duyurmak için önemli adımlar atmışlardır. Özellikle dönemin aydın kesimlerinin medya aracılığı ile Osmanlı kadınlarını haklarını müdafaa etmeleri kadının direniş ve bağımsızlığı için umut vadetmiştir. Osmanlı kadınları, yaşanan gelişmeler ışığında dönemin aydın kesimlerinin katkısı ile çeşitli yayın organlarıyla mecmualar kurmuşlardır. Mecmuaların yayımlanma hedefi ise kadınların toplumda siyasi, sosyal ve hukuki açıdan özerk olarak eğitim düzeylerinin ve özyönetim bilinçlerinin artırılmasına yönelik olmuştur.

Osmanlı'da kadınlar tarafından hiç talep edilmemiş, uğruna mücadeleye girilmemiş ve cefası çekilmemiş ancak bir şekilde kazanılmış sanılan bu haklar, aslında Osmanlı kadınlarının büyük çabasının bize bir armağanı.

Tanzimat Öncesinde Osmanlı'da Kadın

Osmanlı'nın kuruluş yıllarının ilk dönemlerinde kadınlar ekonomik ve sosyal hayatın her alanında aktiflerdi. Ancak kentleşme ile birlikte değişen yaşam koşullarının etkisiyle şehirli kadınların ekonomik ve sosyal hayatına yönelik sınırlandırmalar getirilmiştir. Kırsal kesimlerde yaşayan kadınlar ise bu sınırlandırmalara tabi tutulmamıştır.

Osmanlı kadınları hukuki işlemleri için genelde Şer'îye mahkemelerine giderlerdi. Şer'îye mahkemelerinde sonuç alınmadığı takdirde Divan-ı Hümayun mahkemelerine gidilirdi. İslam hukuku esas alınarak modellenen Divan-ı Hümayun mahkemeleri tefecilik, mehir, boşanma ve mülkiyet anlaşmazlıklarına bakılırdı. Tanzimat öncesi dönemde sokağa çıkma yasağı, ekonomi ve sosyal alanlarda da kadınlara sınırlamalar getirilmiştir. Hatta "Osmanlı Devleti'nde bu sınırlamaların yanında her dönemde kadınların kıyafetlerine de karışılmıştır. Aslında Fatih dönemine kadar kadınların yüzü kapalı değildir. Bu tarihten sonra kadınlar eski geleneklerinden kopmuştur. III. Selim, II. Mahmut gibi ilerici padişahlar bile kadınların kıyafetlerini düzenleyen fermanlar yayınlamıştır. Tanzimat'tan sonra da kadınların kıyafetleri fermanlara konu olmaya devam etmiştir" (Altındal, 1994: 49).

Tanzimat Sonrasında Osmanlı'da Kadın

19. yüzyıla kadar Osmanlı'da kadın hareketleri yeterli düzeye ulaşamamıştır. 19. yüzyıl ile birlikte Osmanlı kadın hareketleri temellerini Batı'da meydana gelen kadının statüsündeki dönüşümü merkeze alarak mücadelelerini resmen başlatmışlardır.

Eğitimin, öz yönetim bilincinin ve çalışma hakkının yer verildiği Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı kadınları bağımsızlık mücadelelerini Batı'dan gelen feminizm dalgası ile entegre

etmişlerdir. “Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin özellikle Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile birlikte siyasi, sosyal, hukuki, fikri, ekonomik ve daha birçok alanda yapısal bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiği süreçte kızların eğitimi konusunda büyük adımlar atılmıştır. Bu hususta Avrupa’daki gelişmelerin örnek teşkil ettiğini söylememiz kaçınılmazdır” (Şenel, 2018: 1077).

Bilindiği üzere Tanzimat Dönemi’nde kadınlar öğretmenlik görevine getirilmiş hatta devlet bünyesinde memur olarak dahi çalıştırılmışlardır. Ancak I. Dünya Savaşı sonrasında memuriyet ve öğretmenlik görevlerinden alınmışlar ve yerlerine erkek memurlar tayin edilmiştir. Birinci Meşrutiyet’te sözde eşitlik ve özgürlük adı altında kanunlara yansıyan reformlar, kadın hakkı ve mücadelesini yansıtmak nitelikte olmamıştır. Bunu fark eden Osmanlı kadınları İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde örgütlenmeye başlayarak kadın fikrinin yansımaları olan bazı dernek ve vakıfları kurmuşlardır.

İkinci Meşrutiyet döneminde oluşan fikir özgürlüğü ortamında Osmanlı Devleti’nde kadın konusunu üzerine yoğun tartışmalar başlatmıştır. Ayrıca İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde “Kadın konusuna dönemin sanatçıları ilgisiz kalmamış, kadın sorunlarına eserlerinde yer vermiş; kadını, toplumun gelişmişlik seviyesini gösteren temel etken olarak görmüşlerdir. Kadınlara miras ve evlilik konularında eşit haklar tanınırken eğitim alanında da ciddi değişimlere gidilmiş, kadın eğitiminde resmi düzenlemeler yapılmış, kadın erkek bütün Osmanlı toplumu, ilkökul eğitimi almaya zorunlu kılınmıştır. II. Meşrutiyet’in getirdiği özgürlük ortamı, kadının toplum hayatında önemli roller üstlenmesini sağlamış kadınlar seslerini duyurmak için uygun ortamı bu dönemde bulmuşlardır. İstanbul rüştiyelerinde kızların sayısı artmış, ardından kızlara üniversite yolunu açan İnas Darülfünunu hizmete girmiştir. Kadınlar aldıkları eğitim sayesinde eğitim alanında statü kazanmışlar ve bu statü sayesinde artık toplum hayatına aktif olarak katılma yoluna gitmişlerdir. Çeşitli amaçlarla kadınlar tarafından dernekler kurulmuş; bu dernekler, kadınların sosyal hayatta konumlarını yükseltmeyi ve hangi dinden ve statüden olursa olsun kadınların tek yürek olmalarını sağlamıştır. Osmanlı toplumunda eğitilmiş kadınların artması, onların basın hayatında da kendilerini göstermelerine olanak sağlamıştır” (Malkoç ve Yılmaz, 2019: 655).

Kadınlara modernleşme anlamında çeşitli olanakların tanındığı İkinci Meşrutiyet, toplumun aydın kesimleri olan Jön Türklerin medya aracılığı girişimleri ile can bulmuştur. Kadın dayanışma ve örgütlenme hareketleri bu dönemde ivme kazanarak kadın direniş ve mücadelesinde aktivist kadınların sesini duyurmuştur.

1868 yılında ilk kadın gazetesi çıkarılmış, 1869’da “Terakki Muhadderat” adı altında ilk kadın dergilerini çıkarmışlardır. Ancak yayımlanan bu gazete ve dergiler İkinci Meşrutiyet’e kadar sona ermiştir.

Kadın Dergileri

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyetin ilanı (1908) sonrasındaki 10 yıllık dönemde binden fazla süreli yayın çıktı. Bunların birçoğu kısa ömürlü olurken kimileri de tek sayı çıkartabildi. Dönemin kadın dergileri de basın-yayın yolunun verilecek mücadeledeki öneminin farkına varan kişiler kuruyordu. Feminizm özelliğini içinde en çok barındıran dergi ise Kadınlar Dünyası adlı dergiydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan ilk kadın dergisi Terakki-i Muhadderât, Terakki gazetesini bünyesinde 1869'da yayımlandı.

İlk kadın dergilerinden biri Mehasin'di. Eylül 1908 ile Kasım 1909 tarihleri arasında aylık dergi olarak çıktı. Kadınlarla alakalı çeşitli konular hakkında öğretici içeriklerin yanı sıra konferans metinleri de yayımlanırdı.

Demet kadınlara yönelik haftalık olarak 1908 yılında İstanbul'da çıkmış ilmi ve siyasi bir dergiydi. İlk sayılarında yazarların çoğu erkekti. Bu erkekler genel olarak Jön Türklerdendi

Kadın Osmanlı'nın büyük şehirlerinden Selânik'te çıkan bir dergiydi.

Musavver Kadın meşrutiyetin ilanından 3 yıl sonra yayımlanmaya başladı. 7 sayı sonra sona erdi. Kadınlara yönelik akademik konular ve siyasi bilgiler paylaşılıyordu.

Hanımlar Alemi 1913-1918 arasında 30 sayı olarak yayımlandı. Resimli bir kadın dergisiydi ve genel amacı kadınlara okuma alışkanlığı kazandırmaktı.

Kaynakça

- [wikipedia.org](https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu%27nda_feminizm)
- [cumhuriyet.com](https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/osmanlida-kadin-hareketi-neler-ne-zaman-ve-nasil-basladi-iste-ilk-turk-feministler-1913841)
- [tuicakademi.org](https://www.tuicakademi.org/osmanlida-kadin-hareketleri-kadin-mecmualari/)
- [dergipark.org](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/597233)

Nazar SÜTÇÜ
Öğrenci